

Reeën 2

VERENIGING 'HET REEWILD'

Leeftijdsschatting

EN

Het gewei

DOOR

J. Mekers

VERENIGING 'HET REEWILD'

1984

Leefwijdschap

Het gewei

door

J. Meker

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotocopie, microfilm, compac-disc of andere methode van electronische transmissie zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Vereniging 'Het Reewild'.

Foto's: J. Poutsma, J. Meker

Druk: B.V. Drukkerij J.J. Groen en Zoon, Leiden

Inhoud

Leeftijdsschatting

Leeftijdsschatting

Leeftijdsbepaling

Inleiding	3
Hulpmiddelen bij het aanspreken	5
Onderscheid naar geslacht	7
Leeftijdsschatting bij de bok	9
Onderscheid naar leeftijd	11
Het bokkalf	13
De jaarling	15
Tweejarige bokken	17
Drie- en vierjarige bokken	21
Bokken van vijf jaar en ouder	23
Slotbeschouwing	27

Het Gewei

Inleiding	31
Opbouw van het gewei	33
Geweivormen	37
Abnormale geweivormen	43
Wanneer draagt de bok zijn beste gewei?	47

Leeftijdsschatting

Leeftijdsbepaling
aan
het levende stuk

Inleiding

Dit boekje kreeg bovenstaande titel, met nadruk op het woord *schatting*, omdat ik uit praktische ervaring weet, dat het *bepalen* van de leeftijd van een in het veld verblijvend ree een illusie is. Het is mogelijk de leeftijd aan de hand van een aantal kenmerken te schatten, maar zekerheid is alleen maar mogelijk bij gemerkte reeën. Daarom vind ik voor een jager de uitdrukking 'Aanspreken van reewild' meer zinvol. Het woord aanspreken, vermoedelijk een germanisme, is zo zeer ingeburgerd in de jagerstaal, dat een ander woord alleen maar tot verwarring zou leiden.

Aanspreken is waarnemen en het tegelijkertijd zelf vormen van een oordeel over hetgeen men waargenomen heeft.

Waarom al deze aandacht voor dit aanspreken? Omdat juist aanspreken een noodzakelijk onderdeel vormt van een juiste wijze van afschot en onmisbaar is voor een goed wildbeheer bij de jacht op grofwild in het algemeen en bij de reewildjacht in het bijzonder. Bij de kleinwildjacht maakt men soms nog wel onderscheid in de bejaging van haan of hen, maar bij konijnen en hazen speelt het geslachtsverschil vrijwel geen rol.

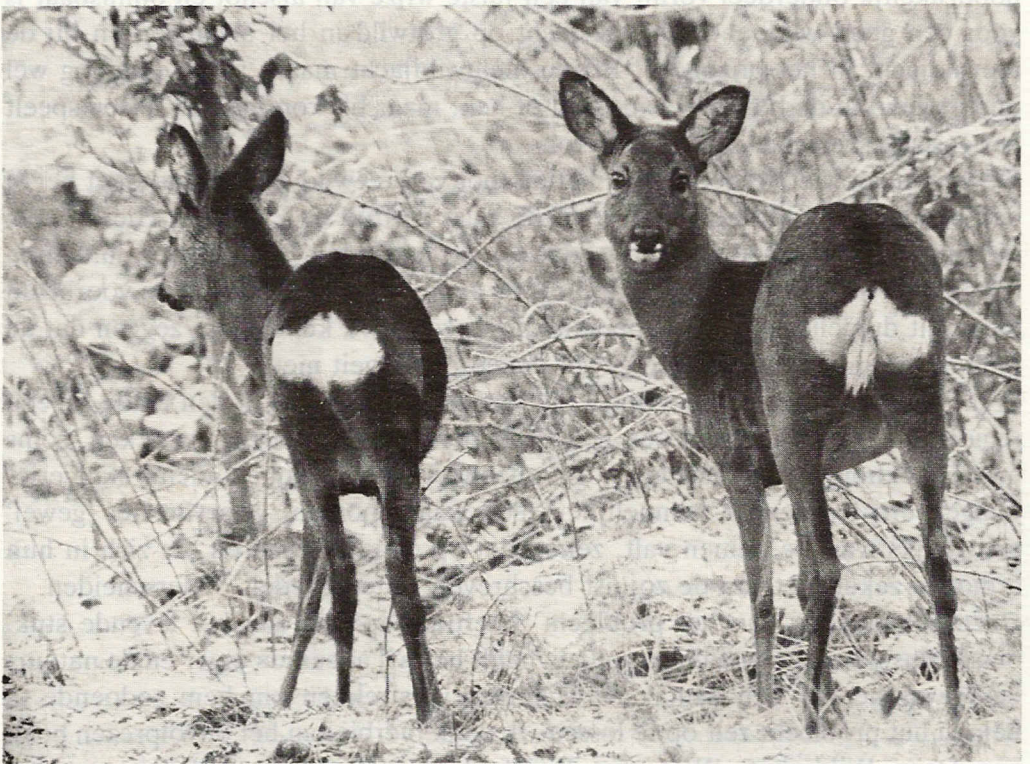
De verantwoorde uitvoering van het afschot van reewild staat of valt met het al dan niet juist aanspreken naar geslacht, naar leeftijd en kwaliteit. Hierbij mag niet uit het oog worden verloren, dat een en ander niet in pasklare, duidelijke formules is weer te geven. De natuur is nu eenmaal niet absoluut. Een voorbeeld moge dit duidelijk maken. Oppervlakkig beschouwd kunnen we zeggen dat de reebok, het manlijk dier, een gewei draagt en de geit niet.

Praktisch is dit juist, maar vrijwel elk jaar komt er ergens in den lande op een regionale reewildshow wel een geitenschedel op tafel met rozenstokken, soms met een knopgweitje en bij hoge uitzondering een onbeduidend stangetje. Omgekeerd worden er mannelijke reeën waargenomen, waarvan het 'gewei' nauwelijks waar te nemen valt, zeker niet op enige afstand en die zich in hun armoede zeker niet van de zojuist beschreven geitenschedels onderscheiden.

Deze behandeling van het probleem 'Leeftijdsbepaling aan het levende stuk' maakt dus geen aanspraak op volledigheid, het wil alleen de jager en de natuur- en reewildkenner een aantal aanwijzingen verstrekken om hem zodoende te helpen het probleem zelf op te lossen. Ik denk hierbij aan het onvolprezen boek van Daan Wildschut: 'Wat zegt Raesfeld en wat zeggen anderen over het aanspreken van reewild'. Onze reewildkenner bij uitstek, Thate, merkte in een voorwoord treffend op: 'Wildschut is erin geslaagd aan de ene kant een volko-

men begrijpelijk leerboek voor de jonge reewildjager te creëren, anderzijds – en dit verhoogt de waarde zo enorm – de oude ervaren jager steeds weer te dwingen na te denken en hem ertoe te brengen eigen ervaringen te toetsen aan de veelheid der in telegramstijl gedane uitspraken’.

Van dit in 1966 verschenen, goed uitgevoerde boek zijn 1000 exemplaren in de handel gebracht, die waarschijnlijk alle nog behouden zijn. Mijn eerste advies in deze behandeling van het probleem van de leeftijdsschatting is dan ook, dat iedereen in zijn omgeving eens nagaat waar zo'n boek, wellicht ongebruikt of niet meer in gebruik, voorhanden is. Verschillende jonge jagers zouden er in deze tijd, nu er aan leeftijdsbepaling en aanspreken in het algemeen meer waarde wordt gehecht dan in 1966, hun voordeel mee kunnen doen.

Het verschil in de spiegel van een mannelijk en een vrouwelijk ree is hier zeer duidelijk. Het vrouwelijke exemplaar (rechts) draagt het schortje, dat ook bij jonge vrouwelijke kalveren reeds aanwezig is.

Hulpmiddelen bij het aanspreken

Een onmisbaar hulpmiddel bij het observeren van reewild is de kijker. De kijker is zelfs belangrijker dan het geweer, want alleen met een goede kijker zijn de vaak kleine bijzonderheden zoals rozen, kleurtekening van de kop e.d., goed waar te nemen en deze bijzonderheden kunnen doorslaggevend zijn bij het juist aanspreken en het daaropvolgende verantwoorde afschot.

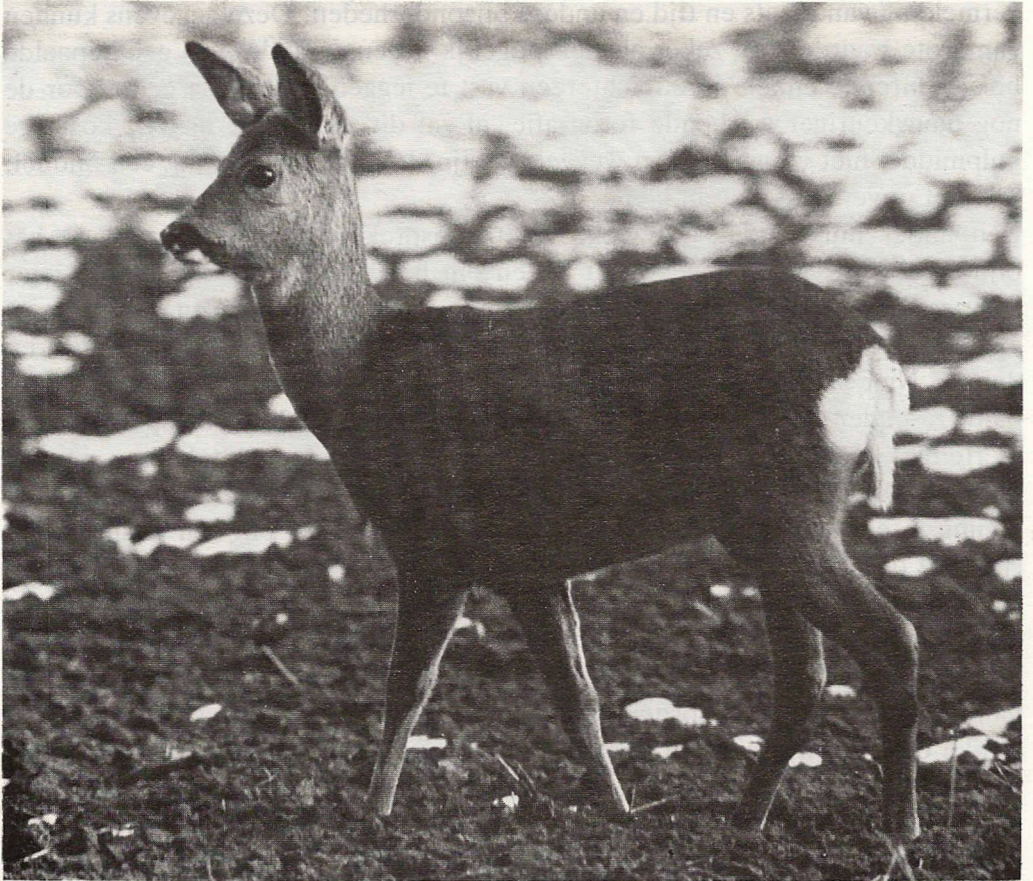
In dit hoofdstuk zal niet verder worden ingegaan op de voor- en nadelen van diverse types, lichtsterktes, spectieven e.d., daar dit in een eigen hoofdstuk een plaats zal vinden.

Een volgend hulpmiddel, dat zeker vermelding verdient, is het schetsboekje, waarin men de geweevorm van een geobserveerde bok kan vastleggen, met vermelding van plaats en tijd en andere bijzonderheden. Deze gegevens kunnen van grote waarde zijn, zeker als het mogelijk is een en ander van een bepaalde bok gedurende enkele jaren achtereen vast te leggen. Hetzelfde geldt voor de nog nauwkeuriger werkende fotografie, al zal dit technische en vrij kostbare hulpmiddel niet voor iedereen weggelegd zijn. In ieder geval is het een middel, dat niet onvermeld mag blijven.

Een ander hulpmiddel, wat zeker met aanspreken te maken heeft, is het bijhouden van een dagboek, niet alleen om het beleefde jachtgebeuren later weer eens in de herinnering terug te brengen, maar los hiervan het in korte aantekeningen vastleggen van hetgeen men waargenomen heeft, met plaats en datum. Niet alleen aantallen, maar ook bijzonderheden, bv. sterke bok met nauw zesender gewei, linker oor met inkeping, stond op 13 juli '81 op kaalslag in Hertebos. Na 2 jaar kan men aan de hand van deze aantekening na een hernieuwde ontmoeting de bok beter op leeftijd aanspreken. Zonder die aantekening in een daarvoor bestemd boek is het onmogelijk om een juiste datum (jaar) te onthouden.

Een ander hulpmiddel van geheel andere aard is de hoogzit. Dan heb ik niet in de eerste plaats de hoogzit als doeltreffende hulp bij een goed geplaatst schot op het oog, maar de in sommige terreinen toch vrijwel onmisbare observatiepost, van waaruit inzicht kan worden verkregen in moeilijk bereikbare en onoverzichtelijke dekkingen, ongeacht windrichting. Er zit een groot probleem aan vast, wat plaatsing van permanente hoogzitten in bepaalde terreinen vaak onmogelijk maakt. Dat is de vernielzucht van het vaak jeugdige publiek. Bovendien kan een hoogzit ook publiek trekken, dat er regelmatig gebruik van gaat maken, komt en gaat op voor de jager en vooral voor het reewild ongelegen momenten en op

storende wijze. Het effect van een dergelijke hoogzit is dan vaak eerder negatief. Een tussenoplossing, die in vele gevallen zeer bevredigende resultaten oplevert, is de verplaatsbare hoogzit, die enkele dagen rustig observeren en aanspreken mogelijk maakt, meestal door zijn bescheiden omvang nog wel te camoufleren valt en zeer gemakkelijk door één persoon geplaatst en vervoerd kan worden. Eén ding staat vast: met behulp van een hoogzit is aanspreken beter mogelijk, meestal ziet men meer details, het wild kan zonder de jager op te merken op korte afstand komen en meestal heeft men veel meer tijd voor uitvoerige waarnemingen.

Gezonde, jonge geit.

Onderscheid naar geslacht

Al valt dit niet onder het begrip leeftijdsbepaling, toch dient dit onderdeel van het aanspreken beslist vermeld te worden. De jager en ieder ander geïnteresseerde zal zonder meer moeten kunnen zien of hij een mannelijk of een vrouwelijk ree voor zich heeft. Zonder meer noodzakelijk is dit bij een eventuele afschotmogelijkheid, maar ook voor wildtelling, studie etc. is het een belangrijk gegeven. Zoals al eerder werd opgemerkt geeft het feit, dat een bepaald ree een gewei draagt, theoretisch geen 100% zekerheid over het geslacht, maar praktisch mag worden aangenomen, dat de geweidragers bokken zijn. Bij de oudere mannelijke dieren is bovendien het haar om het geslachtsdeel, penseel genaamd, meestal duidelijk waarneembaar.

Ten slotte dient als een van de belangrijkste, visueel goed waarneembare verschillen tussen bok en geit het verschil in de vorm van de spiegel. Met deze naam wordt bij de mannelijke reeën de ongeveer ronde en bij vrouwelijke exemplaren de min of meer hartvormige, behaarde plek rondom de aarsopening aangeduid. Deze beharing is 's zomers zeer lichtbruin, maar 's winters nagenoeg of geheel wit. Uitsluitend de geit draagt aan de onderzijde van de spiegel een zgn. schortje, een toefje haar, dat de geslachtsopening afsluit. Dit schortje is een zeer duidelijk aanspreekmiddel, ook al omdat het, vooral 's winters bij de witte spiegels, zelfs op vrij grote afstand met een kijker duidelijk waarneembaar is. Is het schortje wit in de winter, dan kan men aannemen dat men een jong exemplaar voor zich heeft, maar bij geiten van middelbare leeftijd is het schortje in de winter vaak lichtbruin, terwijl het bij de werkelijk oude exemplaren wel donkerbruin kan zijn. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat een en ander 's winters duidelijker waar te nemen valt dan 's zomers.

Naar mijn overtuiging is een vakkundig goed uitgevoerd geitenafschot de sleutel voor een gezond wildbeheer. Niet alleen is de geit genetisch even belangrijk als de bok, zij alleen brengt de kalveren groot, voedt ze en begeleidt ze een jaar lang. Wat we nodig hebben om een goede reewildstand te behouden zijn sterke, gezonde moederdieren, die voor gezonde kalveren zorgen. Een volledige en vakkundige vervulling van het afschot van vrouwelijk reewild is een eerste voorwaarde voor een gezonde reewildstand. Iemand die dit niet wil inzien, behoeft de rest van het hoofdstuk niet te lezen.

Het aanspreken van vrouwelijk reewild is theoretisch en praktisch heel moeilijk. Weliswaar dient 50% van het afschot in de kalverenklasse plaats te vinden en die zijn in de betreffende periode nog goed van volwassen exemplaren te onderschei-

den, maar verder wordt het steeds moeilijker. Een sterk smalree kan even groot zijn als een matige driejarige geit en het onderscheid tussen normale geiten van drie tot zes jaar is nauwelijks te zien. Zoals hiervoor werd opgemerkt, kan de kleur van het schortje een aanwijzing vormen, maar het is niet geheel zeker of alle oude geiten een donkerder schort dragen. Naast ziekteverschijnselen (vuile spiegel bijvoorbeeld) en andere gebreken, die een afschot gewenst maken, dient bij het aanspreken vooral gelet te worden op de kalveren, die een geit bij zich heeft.

In de eerste maanden van het jaar is goed te zien welke kalveren in een bepaald revier het sterkst zijn. Die geiten met hun kalveren dienen te worden gespaard, terwijl geiten die kalveren hebben, die beneden het gemiddelde blijven, als eerste, met hun vrouwelijke kalveren, voor afschot in aanmerking komen.

In de zomer kan aan dit punt al aandacht worden geschonken. Geiten die zeer laat kalveren zetten, gaan met jongere en dus meestal zwakkere kalveren de winter in. Bovendien kan dit een erfelijke kwestie zijn, zodat zwakke families ontstaan. Het is dus zaak aandacht te besteden aan die terreindelen, waarin men late kalveren vermoedt. Blijkt in de afschotperiode van vrouwelijk wild duidelijk, dat het hier om zwakke kalveren gaat, dan dient men het moederdier en het vrouwelijke kalf om te leggen, tenminste als de afschotvergunning dit toelaat.

Ook dient aandacht te worden geschonken aan geiten, die in de winter nagenoeg altijd alleen staan, vooral wanneer het velden betreft met een goede reewildstand, waar sprongvorming gedurende de winter algemeen is. Vaak is zo'n alleenstaande geit ziek of zeer oud. In de praktijk ben ik dit meerdere malen tegengekomen. Indien men twijfelt, maar het verschijnsel van die eenzame geit blijkt zich te herhalen, dan zou ik tot afschot overgaan, vooral daar waar het geitenafschot niet vervuld is.

Als visregel zou ik willen stellen dat men in twijfelgevallen bij bokken, met name tussen vier of vijf jaar, niet tot afschot moet overgaan, maar bij twijfelgevallen bij het vrouwelijk wild wel moet schieten, zeker als er voldoende vrouwelijk wild is.

Leeftijdsschatting bij de bok

Vroeger, lang geleden in de jaren 1930–1950, werd dit als een gemakkelijk onderwerp beschouwd. Men zag aan het gewei hoe oud een bok was. Men kon zelfs in schoolboekjes lezen dat een spitsers één jaar was, een gaffel twee jaar en een zesender drie jaar. Veel verder gingen de meeste jagers van toen niet, want zesenders schoot men. Het gewei was bij het aanspreken doorslaggevend, men sprak eigenlijk niet aan, veelal kon men dat niet door gebrek aan een kijker. Doordat men met hagel schoot, op zeer korte afstand en vaak vluchtig, had men er eigenlijk ook geen tijd voor, vooral omdat de jachtijd maar kort duurde.

Door de invoering van het kogelschot enerzijds, wat ertoe leidde dat men het stuk op wat grotere afstand kon observeren en anderzijds door de gewijzigde, sterk verlengde afschotperiodes, zowel voor het mannelijk als voor het vrouwelijk reewild, kwam er meer gelegenheid voor het juist aanspreken. Steeds meer jagers schaften zich een goede kijker aan en vrijwel elke reewildboks is thans wel voorzien van een richtkijker.

Dit alles heeft ertoe geleid, dat men meer oog kreeg voor bijzonderheden, soms kleine details (rozen bv.), die vaak van meer belang bleken te zijn voor een juiste schatting van de leeftijd dan de aanblik van het al dan niet imponerende gewei in zijn geheel. We mogen rustig stellen dat het gewei, hoe belangrijk dit onderdeel van de bok – terecht of niet terecht – voor de jager ook moge zijn, een zeer onbetrouwbaar middel is gebleken bij het schatten van de leeftijd.

Om een voorbeeld te noemen: er lopen spitsers rond van één jaar, maar ook van drie jaar en zelfs ouder, terwijl in menig goed beheerd veld een deel van de jaarlingen meestal gaffel is, maar er komen in deze velden ook wel jaarlingen voor die al een aardig zesender gewei tonen. Voorbeelden hiervan zijn op verschillende regionale shows (vooral in de Flevopolder) te vinden.

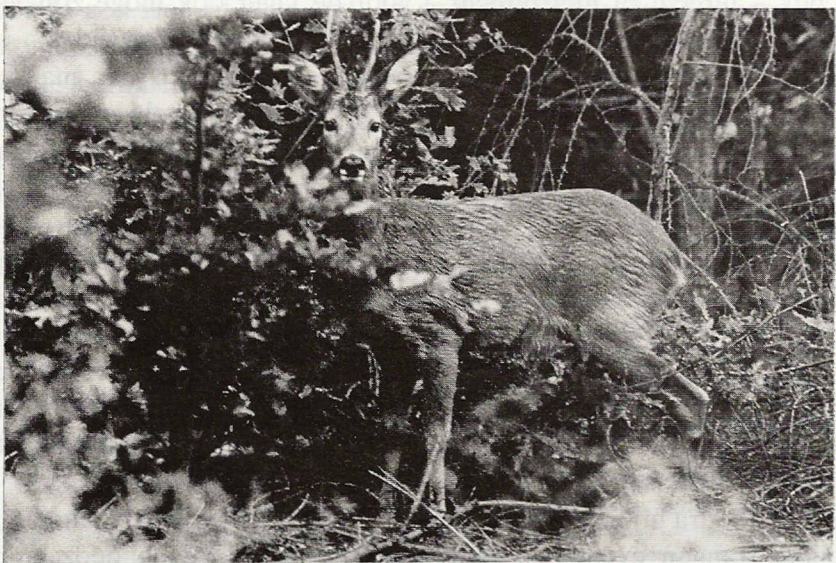
Aan de resultaten van de regionale shows kunnen we vrij duidelijk zien hoe moeilijk het aanspreken in die middelbare leeftijdsklasse is. Waarschijnlijk kijken de meeste jagers teveel of nog waarschijnlijker alleen maar naar het gewei, om, als het om een sterke zesender gaat, gegrepen te worden door de 'bokkenkoorts' en de vinger krom maken, tenzij de bokkenkoorts tot een zodanige hoogte oploopt dat de jager zijn richtnaald niet meer ziet of de versneller niet meer kan vinden.

De jager zou, zodra hij heeft vastgesteld dat het om een goede zesender gaat, die grote dikke stangen even moeten vergeten, zichzelf tot behoedzaamheid, ja terughoudendheid moeten aansporen om te trachten andere aanwijzingen

omtrent de mogelijke leeftijd aan het voor hem staande goede stuk te ontdekken. En aanwijzingen, bepaalde kenmerken, zijn er altijd, al zijn ze, stuk voor stuk, op zichzelf beschouwd, niet altijd betrouwbaar. De betrouwbaarheid neemt echter snel toe wanneer we meer kenmerken voor een bepaalde leeftijd ontdekken bij een bepaalde bok.

Jaarling. Let op de hoge achterhand en de dunne nek, rozen hoog boven de schedel en onbetekend.

Jonge bok. Achterhand nog hoog, duidelijk zichtbare rozen. Hoogstens 3 jaar oud.

Onderscheid naar leeftijd

Dit onderdeel van het aanspreken is het belangrijkste en tegelijk het moeilijkste deel, hierbij worden de meeste vergissingen gemaakt. Dit ligt ook wel voor de hand, daar er weinig absolute en duidelijke richtlijnen voor te geven zijn. Kenmerken die vroeger als duidelijk golden, zijn in de praktijk minder betrouwbaar gebleken dan in oude handboeken werd verondersteld.

Een voorbeeld hiervan is de zgn. Vorbergse methode (hierna uitvoerig besproken), in veel Duitse boeken aangeprezen, in de praktijk hoogstens voor 50% bruikbaar. In bepaalde revieren kan het een zeer goed middel zijn, maar dat dient men dan wel vooraf te weten. Met andere woorden, voor goed aanspreken is een zekere basiskennis een vereiste, kennis omtrent het betreffende veld en het daarin voorkomende reewild, inzicht in aantal en doorsnee kwaliteit, het kunnen terugkennen van exemplaren die eerder waargenomen zijn. Juist die herhaalde observatie geeft aan conclusies omtrent leeftijd en al dan niet gewenst afschot meer zekerheid.

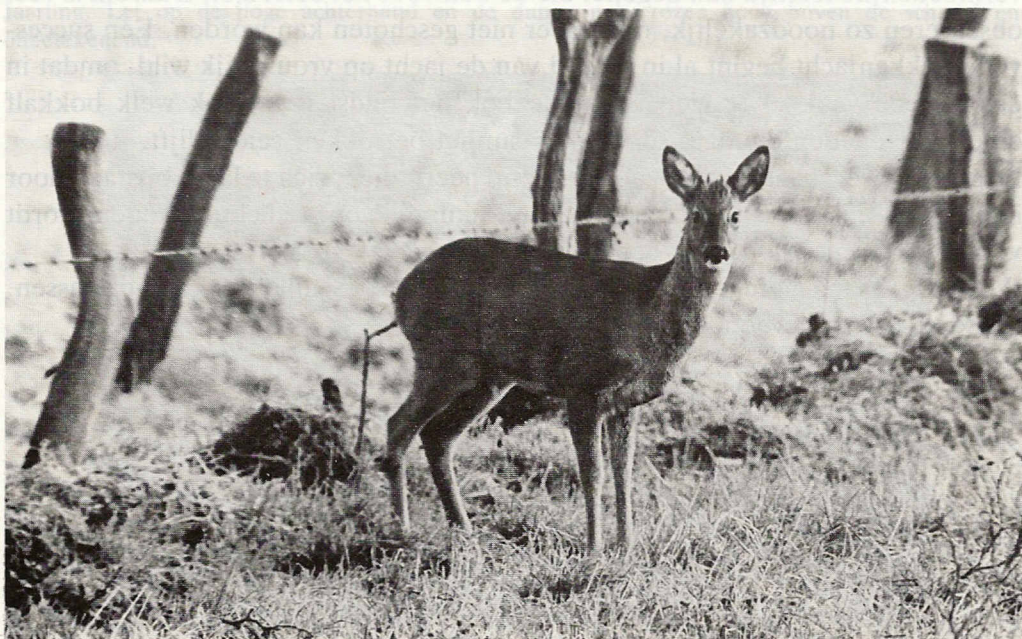
De man, die een bok met een bepaald gewei ziet, dat hij terugkent en waarvan hij het tijdstip van vegen weet, is beter in staat een oordeel te vellen over de vermoedelijke leeftijd dan degene, die de bok voor het eerst ziet. Daarom is veel observeren zo noodzakelijk, ook als er niet geschoten kan worden. Een succesvolle bokkenjacht begint al in de tijd van de jacht op vrouwelijk wild, omdat in die periode vaak al te zien is, welke bok het oudst is en ook welk bokkalf duidelijk beneden de maat (doorsnee van het betrokken veld) blijft.

Degene die zegt, dat hij daarvoor geen tijd heeft, dient zich te laten bijstaan door iemand die in staat is en tijd heeft hem deskundig voor te lichten, anders wordt verantwoord reewildbeheer een illusie.

We zullen thans aandacht gaan schenken aan de verschillende leeftijdsklassen, met de daaraan verbonden kenmerken.

Jonge knobok. In de lente en...

In de zomer.

Het bokkalf

In de praktijk is het aanspreken van een bokkalf, met name in de nazomer, niet zo moeilijk, tenminste als het kalf ongeveer vier à vijf maanden oud is. De rozenstokken hebben zich dan meestal wel gevormd en zijn met een goede kijker duidelijk waar te nemen. Gelet op de geringe grootte van een kalf in die leeftijdsperiode, is het verschil met een jaarling van 16 maanden overduidelijk te zien.

Toch ziet men een enkele maal op de regionale shows een als knopbok geschoten exemplaar, altijd eind september geschoten, waarbij aan de hand van de samenstelling van het gebit zonder meer kan worden geconcludeerd, dat het om een bokkalf gaat.

In de periode van de jacht op vrouwelijk wild is het bokkalf als zodanig duidelijk aan te spreken. In februari/maart zijn niet alleen de rozenstokken duidelijk te zien, maar er is dan van een duidelijke geweivorming sprake, terwijl de grootte nog steeds duidelijk verschilt met die van een bok die een jaar ouder is en meestal minstens 4 à 5 kilo zwaarder is.

Uit een oogpunt van bejaging is een bokkalf minder interessant, omdat het in beginsel pas bejaagbaar wordt als jaarling (dus na 15 mei). Ieder jaar opnieuw wordt een aantal bokkalveren geschoten tijdens de afschotperiode voor het vrouwelijk wild, dus tussen 1 januari en 15 maart. In verschillende provincies is dit mogelijk, omdat de afschotvergunning in sommige gebieden toestaat *kalveren* in het algemeen te schieten. Sommige zijn aangesproken als vrouwelijk kalf, in andere gevallen meende de schutter dat het om een slecht exemplaar ging.

Slechte jaarling of jong zich ontwikkelend bokkalf?

De jaarling

De duidelijkste aanwijzingen voor het aanspreken van een jaarling worden verkregen uit observatie van vorm (lichaamsbouw en grootte) en gedrag.

Vorm, gedrag, verharing, gewei

Een jaarling is geen volwassen bok. In het algemeen kunnen we stellen dat de doorsnee jaarling ongeveer 4-6 kilo minder weegt dan een volwassen driejarige bok. Dit is ook in het veld duidelijk te zien. Bij het vrouwelijk wild spreken we van de jaarling als smalree, de uitdrukking smalbok is niet gangbaar, maar het geeft wel aan hoe de jaarling er uitziet. Slank in zijn geheel, langwerpig om zo te zeggen en smal in de borstkas. Hij staat hoog op de poten en de voorpoten staan ook nog dicht bijeen. Het voorste gedeelte van de romp doet minder zwaar aan dan de achterhand, de jonge bok is overbouwd. De hals is betrekkelijk dun en wordt vrijwel altijd rechtop gedragen, waardoor er als het ware een hoek (knik) ontstaat tussen hals en de ruglijn. De ruglijn vertoont nagenoeg geen schoft boven de schouderbladen en is daardoor vrij recht. De voorzijde van de hals en romp vormt ook nagenoeg een rechte lijn, zonder duidelijke voorbouw. De kop doet wat kinderlijk aan.

De jaarling-bok gedraagt zich in de regel ook onbezorgd, haast kinderlijk. Hij is wat onvoorzichtig en speels, laat zich vaak en lang zien, staat meestal niet lang op één plek, zelfs niet gedurende het lavei. Hij kan onverwacht en zonder aanwijsbare reden de dolste sprongen maken (bokkesprongen) om ineens van het toneel te verdwijnen. Vooral in de maanden april en mei krijgt men de jaarling het meest te zien, soms nog in de buurt van zijn moeder.

Een gezonde jaarling verhaart het eerst in mei. Vrijwel alle jaarlingen krijgen dan hun zomerdos, meestal fel rood, al treden er kleurnuances op, die mogelijk erfelijk zijn. We kunnen wel aannemen dat de jaarling in zijn zomerdos er roder uit zal zien dan zijn vijf jaar oudere vader.

De kleur van de jaarlingskop is in het algemeen donker, soms egaal bruin, zonder veel tekening, er is meestal een donkere voorhoofdslok zichtbaar en vrijwel nooit een witte vlek, net boven de zwarte neusopeningen. Op het voorkomen van die vlek (in het Duits Muffelfleck) komen we bij de tweejarigen nog terug.

Zoals reeds werd opgemerkt is het gewei het meest onbetrouwbare kenmerk. Dit geldt zeker voor het jaarling-gewei. Onder de jaarlingen komen eigenlijk alle

geweivormen voor, van knobok tot zesender. Deze zesender zal dan nog niet kapitaal zijn, maar er komen tegenwoordig op de regionale shows zesender-jaarlingen, die een gewei dragen dat in slechte reewildrevieren nauwelijks door driejarige bokken wordt getoond. Dit zijn dan jaarlingen, die nog tot de uitzonderingen behoren, maar juist die uitzonderingen worden maar al te vaak uitsluitend op grond van hun gewei als slechte driejarige bokken omgelegd, waarbij het veld van een toekomstbok wordt beroofd en de schutter zichzelf de kans op een echte sterke trofee, over een viertal jaren, onthoudt.

In dezelfde mate geldt dit ook voor sterke gaffels, die als slechte twee- of driejarige bokken worden aangesproken en omgelegd. Als het veld alleen maar jaarlingen met een goed gaffelgewei herbergt, is afschot van een aantal zwakkere gaffels zeker verantwoord, maar de meeste reewildbeheerders hebben ook nog wel spitsers en zelfs knobokken rondlopen, die niet werden opgemerkt. Hoewel dit eigenlijk niet in dit hoofdstuk thuishoort, merk ik toch op, dat men jaarlingenafschot zo vroeg mogelijk behoort te realiseren, zeker in mei, later laten ze zich moeilijk zien.

De jaarling veegt zijn gewei het laatst. Bij de opening van de jacht op de bok zult U jaarlingen tegenkomen, die wel fel rood kunnen zijn, maar die nog een bastgewei dragen. Op zichzelf is dat zeker geen reden tot afschot. Het kunnen de sterkste jaarlingen zijn. Doorslaggevend moet de gehele toestand van het jonge dier zijn, waarbij een knobok of een klein spitsertje met een bastgewei zonder enig bezwaar kan worden omgelegd. Het late vegen is een goed kenmerk van een jaarling. In sommige gevallen, ook na een langdurige winter, kan het wel begin juni worden. Heeft een (jonge) bok half juni nog niet geveegd, dan verdient hij nadere observatie en dient te worden nagegaan of afschot gerechtvaardigd is.

Ten slotte nog een paar opmerkingen vanuit ervaringen op regionale shows, opmerkingen die reeds terloops gemaakt zijn, maar die hier wel herhaald mogen worden. Ieder jaar verschijnen er op de shows een aantal zesender-jaarlingen, soms ook zeer sterke gaffels. Een ieder die ze van nabij beschouwt, zegt dan: 'Hoe is het mogelijk, dat je zo'n jaarling doodschiet'. Het antwoord is heel eenvoudig: men heeft alleen naar het gewei gekeken en het veelbelovende, zeer jonge bokje aangezien voor een 'slechte vererver' van drie jaar.

De tweede opmerking geldt de bokkalveren die bij wijze van uitzondering in september, tegen het einde van de bokkenjacht, hun eerste geweiknopjes dragen, als slechte jaarling, knobok, worden aangesproken en omgelegd. Ook daarvan zien we af en toe een enkel exemplaar op de show, al komt dit verschijnsel minder voor dan de zesender-jaarling. Ook dit afschot blijft jammer, want het gaat meestal om de sterkste bokkalveren.

Tweejarige bokken

Vorm, Gedrag, Verharing

Een tweejarige bok is zwaarder dan de jaarling. Men kan gerust zeggen dat hij in de periode tussen een en twee jaar flink uit de kluiten gaat wassen. Dit is ook te zien, hij wordt wat voller, breder in de borst, maar hij heeft nog zijn slanke hals en nagenoeg rechte rug. Hij lijkt nog hoog op de poten te staan en is nog steeds achter zwaarder dan aan de voorzijde, al zijn de verschillen minder duidelijk dan bij de jaarling.

Nog steeds wat speels, al is hij rustiger dan de jaarling. Beweegt zich nog vlot en veel, al houdt hij zich al meer aan vaste tijden. Zijn gedragspatroon is, meer dan bij de jaarling, voor een deel afhankelijk van oudere en sterkere soortgenoten die, als ze aanwezig zijn, de tweejarige beslist niet dulden in hun vaste woongebieden, wat hem in zekere zin wat behoedzamer doet zijn dan de jaarling.

De algemene regel is dat de tweejarige bok zijn zomerdos, die meestal duidelijk rood is, krijgt in de tweede helft van mei, soms begin juni. In ieder geval verkleurt hij later dan de jaarling, maar eerder dan zijn oudere familieleden. Deze voorjaarsverharing (of verkleuring) verloopt vrij snel, het is in alle leeftijdsklassen goed waarneembaar. De verharing begint meestal aan de hals, men ziet het grauwe winterhaar als het ware los op de nieuwe zomerdos liggen en al spoedig met grote plukken uitvallen. In de herfst verloopt dit proces geleidelijker en vrijwel ongemerkt.

De Vorbergse methode

Wellicht is het hier de plaats om een nadere beschouwing te wijden aan de zgn. Vorbergse methode. Deze, in 1955 door F. Vorberg gepubliceerde methode, gaat ervan uit dat de bok in het zomerkleed een andere gezichtstekening (masker) vertoont dan in het winterhaar en dat deze tekening afhankelijk is van de ouderdom van de bok.

Eenvoudig weergegeven komt het erop neer, dat het gezicht van de jaarling egaal bruin is met een donkere haarlok op het voorhoofd. De twee- en ook nog de driejarige bok vertoont een opvallend bont gezicht: de zwarte neus (windvang), boven begrensd door een witte ring of vlek (Muffelfleck), omringd door de rode wangen. Door deze opvallende contrasten moet volgens deze methode de tweejarige bok goed van de egaal gekleurde jaarling te onderscheiden zijn en

bovendien zijn door het vervagen van de contrasten, vooral bij vierjarige en oudere bokken, deze weer te onderscheiden van de tweejarige.

Deze methode, die in vele Duitse jachtboeken uitvoerig beschreven is, o.a. in het handige boekje 'Jung oder Alt' van Krebs, zou inderdaad een waardevolle richtlijn kunnen zijn, ware het niet dat er zoveel uitzonderingen op vastgesteld zijn. Er lopen in sommige velden jaarlingen met een witte neusvlek, maar er zijn ook twee- en driejarige bokken, die nog nooit een neusvlek hebben getoond. Waarschijnlijk houdt niet meer dan de helft van de bokken zich aan de voorschriften in onze boekjes!

Toch kan de kennis van deze verschijnselen wel enig nut hebben, mits men zijn wild goed kent. Het is namelijk niet onmogelijk, dat we hier met erfelijke factoren te maken hebben, die bij bepaalde reewildfamilies duidelijk naar voren komen en bij andere nauwelijks of niet. Indien men dus weet, dat de bokken in een bepaalde omgeving in het algemeen aan de Vorbergse regel voldoen, kan het een nuttige aanwijzing zijn als men een bok met een duidelijke witte neusvlek ziet, mits men ook andere kenmerken in beschouwing neemt.

Ik zou nooit uitsluitend op de methode Vorberg willen afgaan en zeker niet, wanneer ik revier en reewild niet goed zou kennen. De jongste Duitse handboeken (Raesfeld en Von Bayern) wijzen er dan ook met nadruk op, dat deze methode maar beperkte waarde heeft.

Gewei

Alle mogelijke geweivormen zijn bij de tweejarige bok mogelijk. De invloeden van voeding, rust, grondslag, aanleg, weer enz. kunnen al kapitale bokken doen ontstaan, terwijl leeftijdsgenoten er soms nog als miserabele spitsers of gaffels bij lopen. In dit laatste geval kan afschot zonder bezwaar plaatsvinden, mits men ervan overtuigd is dat er geen sprake is van een sterke jaarlinggaffel.

De grote sprong in de geweivorming vindt vrijwel altijd plaats bij de vorming van het tweede gewei, een toename van het geweigewicht met 150 gram is in dat stadium bij gezonde bokken geen uitzondering. In volgende jaren is die toename veel geringer, meestal niet meer dan 20-30 gram per jaar, terwijl deze toename na 5 à 6 jaar geheel kan ophouden. Bovendien treedt bij geweivorming soms een grote onregelmatigheid op. Een bok met een sterk zesender gewei, die drie jaar oud is, zet soms zonder aanwijsbare oorzaak als vierjarige bok een onbeduidend gewei op, om daarna als vijfjarige bok weer met een sterk gewei te pralen.

We kunnen uit deze feiten concluderen, dat het gewei bij de tweejarige bokken geen conclusies omtrent leeftijd toelaat. Wel is het tijdstip van vegen belangrijk. De tweejarige bok veegt duidelijk eerder dan de jaarling, meestal eind april.

Een kapitale bok die men zijn leeftijd niet aanziet ... nl. 2 jaar.

Gaffel in het vroege voorjaar in de bast.

Bij het zien van een dergelijke bok dienen we ons af te vragen of het hier om een gebroken stang gaat, die een volgend jaar zeker opnieuw opgezet wordt of om een onherstelbaar gebrek (rozenstokbeschadiging bijvoorbeeld). In het laatste geval is afschot gerechtvaardigd.

Lichtvoetig op het liefdespad.

Drie- en vierjarige bokken

Vorm, gedrag, verharing, gewei

Deze leeftijdsgroep, de bokken van middelbare leeftijd, waar men desgewenst ook nog de vijfjarigen bij betrekken kan, heeft normaal een uitgegroeid lichaam. Het slanke van de jaarling is verdwenen, de borst is niet meer smal, maar wordt mannelijk fors, de hals wordt ieder jaar dikker en begint tekening te vertonen door kleine welvingen, veroorzaakt door spiervorming. Boven de schouderbladen vertoont zich al een schoft. Als totaalbeeld komt hij niet meer slank en langwerpig, maar eerder als rechthoekig over, ook al omdat het voorste gedeelte (schouders met hals en voorpoten) duidelijk zwaarder is geworden. Hij draagt de kop niet altijd zo hoog en de kop komt ook mannelijker, krachtiger over.

In deze leeftijdsklasse hebben we als regel te maken met wat men in hedendaagse termen kan aanduiden als de bezittende klasse. Het zijn bokken die zich op grond van hun kwaliteit (lichaam, gezondheid en gewei) van een eigen woongebied hebben verzekerd, waarin ze geen andere bokken dulden met uitzondering van de speelse jaarling, mits die niet te opdringerig wordt en voor de paartijd verdwijnt. Deze bokken laten zich dan ook minder zien dan hun jongere soortgenoten en wie in zijn revier hun aanwezigheid in juni wil vaststellen, zal menigmaal vergeefs bersen.

De aanwezigheid van oudere bokken dient men in februari tot april vast te stellen als ze nog op het voorjaarslavei staan en goed aan te spreken zijn. Pas in de paartijd (bladtijd – bronsttijd) komen ze met de nodige nadruk weer voor het daglicht om zich als heer en meester in hun woongebied te gedragen. Bij het bepalen van dat woongebied en kort voor en tijdens de paartijd wordt nogal eens gevochten. Deze gevechten worden weliswaar met de nodige ernst en met volledige inzet geleverd, maar het komt zelden voor dat zo'n gevecht in de vrije wildbaan ernstige gevolgen voor de verliezer heeft. Meestal weten ze na een of twee ronden wie de sterkste is, waarbij de zwakste zich met spoed aan nader contact onttrekt. Soms kan dit van belang zijn om een zwak exemplaar af te schieten.

De oudere bok verhaart (verkleurt) vrij laat, meestal in juni, soms pas in de tweede helft van juni, vooral na een strenge winter. Hij is meestal minder fel rood dan een jaarling. Zijn gezichtskleur kan langzamerhand overgaan van bruinrood tot ijzergrauw op oudere leeftijd. Soms is een begin van een zgn. bril rondom de ogen al zichtbaar, al moet gezegd worden dat alle kenmerken wat

haarkleur betreft maar een beperkte waarde hebben en dat een en ander in verschillende reewildfamilies nogal verschillen kan vertonen.

Bij deze leeftijdsklasse behoort een gezond zesendergewei, dat na het tweede jaar ieder jaar nog wat in gewicht en volume kan toenemen, al zijn die verschillen (toename) in die klasse van drie tot vijf jaar niet erg groot meer.

Een bok van deze leeftijd kan eind maart, begin april al vegen. Een bepaald onderdeel van het gewei, nl. de rozen, kan een nuttige aanwijzing opleveren. Door het telkenjare afvallen van de stangen worden de rozenstokken ieder jaar iets korter, waardoor de roos dichtter bij de schedel komt. Indien men dus een bok ziet waarvan de roos haast in de zomerdos verborgen ligt, vormt dat weer een kleine aanwijzing, dat men niet met een jonge bok te maken heeft.

Daarentegen is het twijfelachtig of de zgn. dakrozen wel een echt kenmerk voor oudere bokken zijn. In ieder geval staat vast dat er heel wat oude en sterke bokken rondlopen, die geen echte dakrozen hebben. De vorm van de roos zal, evenals het gehele grondpatroon van het gewei, wel door erfelijke factoren bepaald worden.

Bij een sterke bok van drie of vier jaar zit de massa van het gewei meestal tussen voor- en achterend, op latere leeftijd zit de massa lager.

De lentezon streelt de jonge zesender.

Bokken van vijf jaar en ouder

Dit is de klasse, die men graag de aanduiding oogstbok meegeeft. Wat deze aanduiding inhoudt, is nergens omschreven. Men zou kunnen zeggen dat het een bok is die zijn hoogtepunt bereikt of overschreden heeft en die boven de gemiddelde kwaliteit uitkomt. Of hij inderdaad geoogst kan worden, dient aan de verantwoordelijke jachthouder te worden overgelaten. Als hij een reewildveld goed beheert, heeft hij meer sterke bokken in zijn veld en kan de oudste op een bepaalde leeftijd geoogst worden.

Hierover bestaan in verschillende landen nogal verschillende inzichten. Hongarije, waar men de beste reewildstand van Europa heeft, staat het oogsten van dergelijke bokken pas toe op achtjarige leeftijd. West-Duitsland houdt theoretisch zes jaar aan, maar praktisch ligt deze grens in veel Duitse landen al bij vier jaar.

In Nederland, waar men gelukkig geen wettelijke bepalingen over deze onderwerpen kent, wordt op vrijwillige basis door de Vereniging 'Het Reewild' de grens op vijf jaar gesteld. Dit betekent dat iedere zesender (met zes *echte* enden) die geen vijf jaar is, als foutief afschot wordt beschouwd.

Dit betekent vanzelfsprekend niet, dat iedere zesender, die vijf jaar oud is, onmiddellijk omgelegd moet worden. Dit is de verantwoordelijkheid van de reewildbeheerder, die het soms verstandig zal vinden een bepaalde bok nog wat langer te handhaven. Ook is niet bedoeld, dat iedere bok die geen zesender is, gerust geschoten kan worden. De jager dient zich er eerst van te overtuigen, dat het gewei, bv. een onregelmatige zesender, niet door een oorzaak van buiten (bv. een ongeluk) beschadigd is. Dit gebrek wordt bij het opzetten van een nieuw gewei vanzelf verholpen. Bovendien is het mogelijk dat een bok, die als driejarige een sterke zesender was, in het vierde jaar een slecht gewei opzet, ten gevolge van sterke veranderingen in zijn omgeving (onrust, plotselinge veranderingen in de landbouw etc.). In zo'n geval is het aan te bevelen deze bok nog eens een jaar onder observatie te houden. Vaak zal blijken, dat hij als vijfjarige weer zijn sterke zesender gewei draagt. Het lijkt erop, dat door deze simpele regel, zonder bijkomende bepalingen over stangenlengte of gewicht bij jongere bokken, er toch kwaliteitsverbetering groeiende is. Op de regionale shows is duidelijk te merken dat er, zij het nog in bescheiden mate, betere bokken in de oudere klasse worden aangetroffen dan bv. zes jaar geleden.

Dit was dus de oogstbok op papier. Hoe ziet die er nu in het veld uit?

We kunnen eigenlijk in het kort zeggen, dat hij een nog wat sterkere indruk

maakt dan zijn drie- en vierjarige soortgenoten. Zijn vorm kan haast vierkant aandoen, met een sterke schoft en een zware hals, die soms dikker lijkt dan de kop. Hals en romp tonen zeer duidelijk de welvingen van de sterke spierbundels, die als het ware uitbouw opleveren.

Hij kan een kleine hangbuik vertonen, terwijl bij de meeste oudere bokken het penseel, door de langere beharing, nog duidelijker zichtbaar is dan bij de jongere bok. Als hij rustig loopt knikt de kop vaak diep door.

Zijn gedrag is meestal heimelijk, zoals men dat noemt. Zelfs in de winter staat hij meestal niet bij een sprong, maar hij laat zich wel vergezellen door een smalree, dat soms tot in de zomer in zijn gezelschap blijft. Een groot deel van de zomer is hij meestal onzichtbaar, blijft in de veilige dekking en treedt pas laat uit. Tegenwoordig, gelet op de recreatiedruk in verschillende gebieden, gebeurt dat vaak alleen in de vroege ochtenduren. Voordat hij de dekking verlaat, zekert hij veel, verkent dus de omgeving, waarbij zijn fijne neus en uitstekend gehoor, gesteund door ervaring, hem nog meer van dienst zijn dan zijn gezicht.

Oudere bok, zeker wel vijf jaar.

Let op nek, rozen in de dos verborgen, postuur en penseel.

Menig jager, die aanzit op een oude bok, heeft zichzelf verraden door onnodige geluiden, tikken van de verrekijker tegen buks, laden, het neerleggen van een buks op een hoogzitrand e.d. Soms hoort de jager volkomen onverwacht de bok, waarvan hij dagen droomt en waarop hij uren zit te wachten, in zijn onmiddellijke omgeving, maar wel in veilige dekking en volkomen onzichtbaar, met machtige stem zijn misnoegen uiten over de aanwezigheid van de indringer.

Het gewei van een dergelijke bok is meestal de sterke kroon, die op de omslag van verschillende reewildboeken prijkt. De stangen zijn dik, het zwaartepunt ligt boven de rozen en onder het voorend. De rozen zijn meestal ook sterk en dik, al kunnen ze vrijwel onzichtbaar zijn, doordat ze bedekt worden, althans gedeeltelijk, door de meestal wat grauwe zomerdos. De rozen staan meestal in een wat schuine stand, ook al veroorzaakt door de stand van de stangen, die bij de oudere bok wat naar buiten wijken.

Maar de aanblik van een dergelijk gewei mag nooit de beslissende factor vormen. Met opzet wordt de factor gewei in deze notities het laatst genoemd. Het is een belangrijke factor, maar de minst betrouwbare. Het totale beeld moet de doorslag geven, gesteund door kennis van terrein en wild. In twijfelgevallen kan men beter een jaar wachten. Maak afspraken met burens om een bepaald stuk te sparen. Willen we tot goed reewildbeheer komen, dan is overleg met burens onmisbaar, maar dat valt buiten het kader van dit hoofdstuk.

Nog een paar woorden over de heel oude bokken. Doordat een oude bok ook zo heimelijk wordt en zich weinig laat zien, ontsnapt hij soms aan onze aandacht. Op een gegeven ogenblik raakt hij over zijn hoogtepunt. Dit hoogtepunt ligt als regel bij een leeftijd van vijf à zes jaar. De eerste tekenen van achteruitgang zijn vaak aan het gewei te zien: de enden worden korter, het gewei wordt wat gedrongener, maar is vaak wel interessant. Op nog latere leeftijd kan lichamelijk verval intreden, wat dan vaak ook aan het gewei te zien is. Het is mogelijk dat een bok van tien jaar laat en slecht veegt. Door het verval kan de hals weer dunner lijken en het massieve, krachtige, dat de bok van vijf of zes jaar kenmerkt, is weg. Afschot is dan niet alleen verantwoord, het kan noodzakelijk zijn.

Het heeft nl. geen enkele zin een stuk reewild te handhaven, dat bv. door verregaande slijtage van zijn gebit, gebrek gaat lijden. Zoals al vaker werd opgemerkt, wordt de lichamelijke toestand van het ree in hoofdzaak bepaald door voedsel en rust. Een oud exemplaar kan door een sterker exemplaar verdreven worden en zonder eigen woonruimte gaan zwerven. Als dan het herkauwproces ook nog te wensen overlaat, dient dat ree uit het bestand weggenomen te worden. Op welke leeftijd dit dient te geschieden, is niet aan te geven. Ik heb geweien in handen gehad van bokken, die ongeveer twaalf jaar

oud waren en die nog een goede koptooi droegen als uiterlijk teken van een goede gezondheid, maar er lopen al achtjarige bokken rond, die men gerust stumpers kan noemen. Ook voor deze gevallen is kennis van terrein en wild, opgedaan in alle jaargetijden, gekoppeld aan juist aanspreken, van grote betekenis. Menige oude bok loopt te lang rond, omdat hij niet opgemerkt wordt of omdat hij vanwege een nietig gaffelgeweitje als tweejarige werd aangesproken.

Oudere bok. In deze stand is leeftijdsschatting moeilijk o.a. door de gedraaide nek. In de praktijk bok aan nadere beschouwing onderwerpen in een andere stand.

Slotbeschouwing

Deze notitie over het aanspreken van reewild maakt geen aanspraak op volledigheid. Volledige informatie bestaat er niet. De reewildjager heeft informatie nodig om zijn eigen ervaringskennis te toetsen en zo nodig te verrijken. Zonder ervaring, opgedaan in de praktijk in de loop van vele jaren, gedurende alle seizoenen, ontstaat nooit een reewildbeheer. Reewild schieten is niet zo moeilijk. Door verantwoord afschot reewildbeheer uitvoeren, zodat de doorsnee kwaliteit op een hoger peil komt, stelt hoge eisen aan de kennis van de jager. Dat hij daarbij fouten maakt is niet zo erg, als het aantal fouten maar binnen de natuurlijke orde blijft. De wolf greep vroeger ook wel eens een sterke zesender, daar gaat onze reewildstand niet aan ten onder, maar we ondergraven de kwaliteit wel als we vrijwel uitsluitend zesenders schieten, wat vroeger als een normale zaak werd beschouwd en wat tot rampzalige gevolgen voor een reewildstand kan leiden, evenals onvoldoende afschot van vrouwelijk wild.

Als we vragen waar de ergste fouten worden gemaakt, dan kan het antwoord vrij duidelijk zijn: In de klasse van de drie- en vierjarige bokken (afgezien van het nog steeds voorkomende onvoldoende ingrijpen in het vrouwelijk wild).

Enige cijfers kunnen dit verduidelijken.

In totaal hingen in 1981 op de regionale shows in Nederland 281 bokken in de klasse van de driejarige. Hiervan werden er 97, dus meer dan 30%, als onjuist afschot beoordeeld.

In de klasse van de vierjarige lagen de verhoudingen nog ongunstiger. Van de 184 bokken in deze klasse werden er 87 als onjuist afschot aangemerkt, dus ongeveer 47%.

Velen moeten beslist leren beseffen, dat aanspreken (op leeftijd) wat anders is dan naar een gewei kijken. Die hoge percentages in het onjuiste afschot worden veroorzaakt doordat de meeste schutters meenden aan het mooie gewei de leeftijd te kunnen vaststellen. Deze jagers zijn meestal niet met opzet bezig hun veld te beroven van gezonde standbokken, men spreekt niet voldoende aan, men concentreert zich te veel op het gewei. In de voorgaande beschouwingen zijn een aantal andere kenmerken genoemd, die van groter belang zijn bij het aanspreken dan het gewei, waarvan nog eens duidelijk herhaald moet worden, dat het op zich een onbetrouwbaar kenmerk is.

Met het lezen van dit opstel is de jager er nog lang niet. Aanspreken is ervaring, opgedaan tijdens vele uren observeren en vergelijken. Het kost wat tijd, maar de voldoening is groot, niet alleen bij het zien van een terecht geschoten oogstbok of

van een mooie wand met trofeeën, maar ook bij de aanblik van een gezonde reewildstand in het eigen veld.

Misschien kan dit opstel er weer een steentje aan bijdragen om deze doelstelling van de Vereniging 'Het Reewild' in de komende jaren te realiseren.

Een 'gewichtig' heerschap.

Het Gewei

Inleiding

Over geweien in het algemeen en reewildgeweien in het bijzonder zijn honderden pagina's volgeschreven en het onderwerp is van vele zijden belicht. Men kan over de chemische samenstelling een hoofdstuk schrijven, maar ook over de cyclus van opzetten en afwerpen met de verschillende functies van het reeli-chaam, die daarbij een rol spelen. Men kan de biologische functie belichten, waartoe dient het gewei in het dagelijks leven van de bok, terwijl over de erfelijke achtergronden, ook al in een grijs verleden, vele boekdelen gevuld zijn. Men kan de schoonheidsfactoren een rol laten spelen, zoals de Duitse reewildjager Von Gagern, die in zijn bekende boek *Birschen und Böcke* lyrische beschouwingen wijdt aan het reegewei en zelfs vergelijkingen gaat maken tussen Gotische domtorens en kapitale geweien. Hierbij gaan gevoelswaarden een rol spelen, het gewei als trofee wordt een herinnering aan de belevenissen tijdens het buitmaken. Ten slotte mag ook de handelswaarde nog vermeld worden, al speelt die voor de jager vrijwel geen rol. Slechts zijn erfgenamen hebben soms daarmee hun zorgen.

Het grootste belang van het gewei is niet de betekenis, die wij eraan hechten, maar het gebruik dat de drager ervan kan maken, namelijk de verdediging van zijn grondgebied tegen mededingers.

Maar eerst dienen we duidelijk te maken wat een gewei eigenlijk is. De zoogdieren zijn systematisch ingedeeld in groepen. Zo onderscheiden we de orde der evenhoevigen, de onderorde der herkauwers, waarin verschillende families zijn gerangschikt. Eén van deze families draagt de naam *Cerviden*. Hiertoe behoren onze meeste bekende hertachtigen, o.a. ree, edelhert en damhert. Deze familie dient goed onderscheiden te worden van de *Boviden*, de hoorndragende runderen, waartoe niet alleen het rund en de geit, maar ook moeflon en gems behoren.

Waarin zit het verschil?

De *Cerviden* dragen een gewei, dat via een ingewikkeld levensproces ieder jaar vernieuwd wordt. Het gewei is een onderdeel van de schedel. Een hoorn van de *Boviden* is eigenlijk een onderdeel van de huid, wordt niet afgeworpen en groeit rondom een levende kern, waarbij ieder jaar iets aan de lengte wordt toegevoegd, wat ook aan de hand van jaarringen te zien is. Die toevoeging vindt plaats aan de basis, waardoor de hoorn ieder jaar als het ware iets opschuift. De jaarringen kunnen daarom dienst doen bij de bepaling van de leeftijd van de drager. De hoorn zelf is hol, de stang van een reeboek is massief.

Regelmatige zesender.

Opbouw van het gewei

Bij de geboorte zijn de schedels van bokkalf en geitekalf geheel gelijk, ze zien er glad uit en van geweivorming, zelfs op bescheiden wijze, is niets waar te nemen. Pas als het kalf ongeveer 3 maanden oud is, dus in juli tot september, begint een ingewikkeld proces, waarbij het voorhoofdsbeen door afwisselende celafbraak en vervanging door andere cellen bouwrijp wordt gemaakt voor de groei van twee eerst minimale voetstukjes, die vervolgens in de herfstmaanden september en oktober uitgroeien tot vaste onderdelen van de schedel en die men de rozenstokken noemt. Bij sterke bokkalveren kan dit proces zelfs afgesloten worden met de vorming van een eerste geweitje, wat niet groter wordt dan een knopje van een halve centimeter en wat dan ook nog geveegd wordt. In enkele gevallen zijn zelfs stangetjes van enkele centimeters hoogte waargenomen. Eén van de kenmerken van de normale reewildstang, waarover hierna nog nader wordt gesproken, namelijk de roos, ontbreekt echter bij deze eerste geweitjes. Omstreeks januari wordt dit eerste stangetje of het eerste knopje afgeworpen en daarna begint opnieuw de opbouw van het eerste echte gewei. Nogmaals wordt er de nadruk op gelegd, dat de rozenstokken als onderdeel van de schedel blijven staan. Ze zijn ook door de huid bedekt en dienen als basis voor de ieder jaar opnieuw terugkerende gewei-opbouw.

De rozenstok wordt wel ieder jaar, mogelijk wel tot 8 jaar, iets dikker, zodat rozen met een doorsnee van 2,5 tot 3 cm mogelijk zijn. De sterkste groei vindt echter plaats gedurende de eerste 2 jaar. Een bok, die deze leeftijd bereikt heeft en slechts dunne rozenstokjes op zijn schedel heeft, zal vrijwel nooit een sterke geweidrager worden.

De cyclus van geweivorming (afwerpen inbegrepen) wordt in belangrijke mate door een aantal hormonen beïnvloed. Meerdere hormonen spelen in dit proces een rol en waarschijnlijk zijn nog niet alle details geheel bekend, maar de grote lijn staat wel vast. Als eerste hormoon dient genoemd te worden somatotropine, afgescheiden door de hypofyse (hersenvoorkwab). Dit hormoon bevordert de geweivorming in de opbouwperiode (winter en voorjaar).

Het manlijk geslachtshormoon testosteron, geproduceerd door de teelballen, heft deze groeibevordering van het hormoon somatotropine op een gegeven ogenblik in het voorjaar (maart-mei) geheel op. Hierdoor wordt het groeiproces van het gewei in de basthuid geheel gestopt en mede onder invloed van andere hormonen (o.a. gonadotropine) wordt de verbening en verkalking van het

bastgewei bewerkstelligd. Door vegen (afschuren van de inmiddels afgestorven basthuid) wordt de opbouwperiode beëindigd.

In de herfst verandert de hormoonhuishouding, waardoor niet alleen de stofwisseling van het dier, maar ook zijn leefwijze verandert. De teelballen produceren nu geen zaadcellen meer en in de herfst valt ook het oude gewei af. Direct daarop begint de nieuwe cyclus, zodat in het vroege voorjaar de bok weer met een bastgewei is waar te nemen.

In feite bestaat het gewei uit twee afzonderlijke stangen, vaak voorzien van vertakkingen, die als enden worden aangeduid. Het gewei is samengesteld uit een aantal chemische bestanddelen, waarvan fosforzure kalk een belangrijk bestanddeel vormt. Ook worden in het gewei eiwitten aangetroffen.

De roos is, in tegenstelling met de stang, waar hij weliswaar een vast onderdeel van vormt, meer een opbouwprodukt van de bovenste laag van de rozenstok dan van de basthuid. De roos verkalkt en verbeent het eerst, terwijl het daarboven liggende bouwsel aanvankelijk nog zacht en zelfs buigzaam blijft. De verkalking volgt de opbouw wel regelmatig, maar blijft iets achter bij de groei. In de regel zijn aan het einde van de opbouwperiode, die ongeveer 120 dagen duurt, de bovenste centimeters nog niet verbeend.

De verkalking en verbening verlopen van buiten naar binnen. De buitenrand, net onder de bast, is dus eerder hard dan de kern, wat grotere stabiliteit van de in opbouw zijnde stang met zich medebrengt. De bloedverzorging verloopt via een aantal (10-20) bloedvaten onder de basthuid en in het beginstadium ook nog door de rozenstok. Deze laatste verbinding valt weg als de roos verkalkt is.

De bloedvaten lopen door tot het hoogst bereikte punt, met aftakkingen naar binnen. De basthuid is rijk aan zenuwen. Daardoor is een bastgewei in de opbouwtoestand zeer gevoelig en het is vaak aan de bok in bast te zien hoe hij zijn hoofdtooi in opbouw ontziet.

Endenvorming ontstaat door aftakkingen in de hoofdstang, die een eigen bloedtoevoer krijgen. Hoe dit proces gesynchroniseerd wordt is niet met zekerheid bekend. Dat er een zeker mechanisme is, dat een en ander bewerkstelligt, kan men wel aannemen als men ziet hoe bij een groot aantal geweien de enden van beide stangen op gelijke hoogte zitten, van gelijke vorm zijn en bovendien een grote symmetrie vertonen.

Bij het einde van de opbouwperiode, omstreeks maart-april, waarschijnlijk ingeleid door de grotere activiteit van het manlijke geslachtshormoon (testosteron), komen er storingen voor in de bloedtoevoer. De verkalking en de daarop volgende verbening zijn na korte tijd voltooid en het gewei is rijp om geveegd te worden.

In de laatste fase worden de parels gevormd, die op de buitenzijde rondom de stangen worden afgezet (nog steeds onder de basthuid). Aantal en doorsnee van de parels zijn waarschijnlijk afhankelijk van de omvang van de bloedvaten. Niet alleen de bloedtoevoer wordt geleidelijk stopgezet, ook het zenuwstelsel in de basthuid sterft langzaam af, al blijft deze huid tot het tijdstip van het vegen om de stang zitten zonder echt los te laten of uit te drogen. Pas zodra de huid zonder gevoel is, door het uitvallen van zenuwen, veegt de bok, hetgeen vaak binnen enkele uren voleindigd is. Men beweert dat de bok vaak de restanten van zijn basthuid opeet.

De prikkel tot vegen berust waarschijnlijk op een hormonale oorzaak (verhoging in het bloed van het manlijk hormoon testosteron). Een enkele maal blijft de basthuid zitten, droogt uit en krijgt een leerachtig voorkomen.

Het vegen is van invloed op de kleur van het gewei. Als de afgestorven basthuid voorzichtig verwijderd zou worden, bijvoorbeeld met de hand, zou er een blanke, beenachtige stang overblijven, waar hoogstens wat restanten bloed op zouden zijn achtergebleven. In de praktijk veegt de bok zijn nieuwe gewei aan levende struiken en boompjes schoon. Het blanke, vochtige gewei komt op deze wijze intensief in aanraking met plantensap e.d.

De uiteindelijke kleur van het droge gewei hangt samen met de soort van het materiaal, waaraan geveegd wordt. Zo hebben veldreeën, ook de kapitale Hongaarse bokken, vaak zeer lichtgekleurde stangen. Daarentegen zal een bok, die zijn gewei met behulp van een dennetje of een eikje van basthuid schoongepoetst heeft, een donkerbruin gewei dragen. De uiteindelijke kleur is verder in sterke mate afhankelijk van de chemische samenstelling van het gewei.

Op zure, veenachtige gronden, die meestal kalkarm zijn, ontstaan vaak poreuze geweien, licht in gewicht, maar die veel meer sappen opnemen tijdens het vegen dan de harde kwaliteitsgeweien, die ook zwaarder zijn. Daarom is de donkere kleur van het gewei, die in jagerskringen nogal gewaardeerd wordt, niet altijd een bewijs voor kwaliteit.

Onder de roos, die meegeveegd wordt, begint de huid die de rozenstok bedekt. Deze huid, een onderdeel van de echte huid, met een normale haarsoort, wordt niet geveegd. In de bovenste zoom van deze huid liggen de eindpunten van het ader- en zenuwstelsel, veilig beschermd door het afdak van de roos. Het been van het gewei is nu dode materie, maar vast verbonden aan de levende rozenstok.

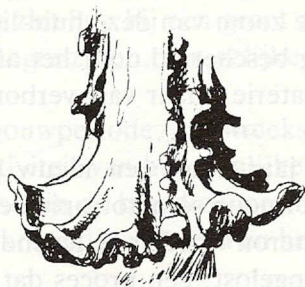
In de herfst van hetzelfde jaar komt een nieuw proces op gang. Onder de groeiende invloed van het hormoon somatotropine en door de vermindering van het geslachtshormoon testosteron worden de levende beencellen in de bovenste laag van de rozenstokken opgelost, een proces dat vanuit het centrum van de

rozenstok begint, evenals aan de buitenkant. Er ontstaat een breuklijn, demarcatiezone, die soms al bij bokken, die laat in september geschoten worden, zichtbaar is. Op een gegeven ogenblik is de verbinding tussen dode stang en levende rozenstok zo zwak, dat de stang er eenvoudig afvalt, soms door aanraking met een tak, een prikkeldraad etc.

Het afwerpen kan bij een oude bok al in oktober plaatsvinden, bij een jonge bok kan het soms wel tot begin december duren, voordat de stangen vallen. Intussen is er, onzichtbaar, al een begin gemaakt met de opbouw van een nieuw gewei. Voordat het oude gewei valt, zijn de levende rozenstokken, aangenomen dat de bok gezond is, al in dikte toegenomen door de vorming van nieuw beenweefsel aan de buitenlaag van de rozenstok.

Dit proces, dat vrijwel ongemerkt verlopen is, is van de grootste betekenis voor de opbouw van een nieuw gewei, vooral in de perioden tussen 1 en 2 jaar. Eigenlijk is bij de opbouw van dit derde gewei, bij een leeftijd van ongeveer 18 maanden, de beslissing al gevallen hoe het gewei er in de komende jaren uit zal zien. Tijdens de voorbereidingen voor het afwerpen van het tweede geweitje moet de opbouw van de rozenstok in de dikte al gereed zijn. Na het afwerpen sluit de wonde boven de rozenstok zich in enkele dagen en dan begint de opbouw van de nieuwe stangen. Zijn de rozenstokken dan niet veel dikker dan die van een jaarling, dan zullen met zekerheid de erop groeiende stangen ook dun blijven.

Gewei-opbouw is een luxe, die mogelijk wordt door de in het dier aanwezige minerale reserves en de in de voeding aanwezige stoffen. Als dus de jaarlingbok niet over voldoende reserves (kalk-, maar ook eiwitverbindingen) beschikt en de voeding bovendien niet optimaal is, blijft de basis van het nieuw te vormen gewei, de rozenstok, al beneden de maat en dit heeft zeer waarschijnlijk negatieve gevolgen, zelfs voor de opbouw in latere jaren. Voor een goede geweivorming zijn sterke kalveren en gezonde jaarlingen nodig. Een jeugdige bok, die als kalf door onvoldoende voeding (slecht ontwikkelde moeder) of als jaarling door onvoldoende voedsel zich slecht ontwikkelde, zal zeer waarschijnlijk altijd een slechte of hoogstens middelmatige bok blijven.

Geweivormen

Het gewei van een uitgegroeide volwassen bok heeft normaal de vorm van een zesender, jongere jaarklassen en bokken met slechte ontwikkeling (ondervoede bokken) kunnen een spits- of een gaffelgewei dragen.

Vroeger kon men in schoolboekjes lezen, dat een jaarling bok spits, een tweejarige bok gaffel en een driejarige bok zesender moest zijn. Deze fabeltjes hoort men nu nog af en toe, maar mede door de invloed van de regionale shows komt er onder een breed publiek toch wat meer inzicht. Een eenjarige bok kan zéér wel een zesender zijn en vermoedelijk zijn alle sterke oudere bokken in hun eerste jaar al zesender geweest.

Geweivorming is niet uitsluitend afhankelijk van leeftijd, doch de voeding (en rust) speelt eveneens een zeer grote rol. Jaarlingbokken in een goed biotoop zetten heel vaak al een gaffel- en soms een zesendergewei op, al blijft dat natuurlijk in gewicht en volume achter bij het gewei van sterke driejarige zesenders. Eveneens is het een feit, dat er in diverse velden menig oudere bok rondloopt met een gaffel- of spitsgewei. Een te hoge stand met onvoldoende afschot kan de oorzaak zijn, maar het biotoop speelt ook een grote rol.

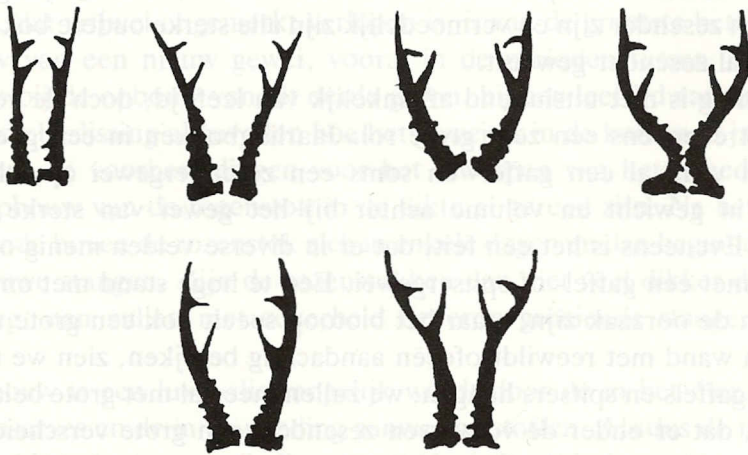
Als we een wand met reewildtrofeeën aandachtig bekijken, zien we niet alleen zesenders, gaffels en spitsers hangen, we zullen meestal met grote belangstelling vaststellen, dat er onder de volwassen zesenders een grote verscheidenheid in verschijningsvorm optreedt. Waarschijnlijk zullen we moeite hebben er twee te vinden, die precies op elkaar lijken.

Om te beginnen kunnen er bokken zijn, die aan één stang meer enden vertonen dan aan de andere stang. Het is bij de naamgeving van een gewei min of meer gebruikelijk die stang als uitgangspunt voor de benaming te nemen, die de meeste enden heeft en dit aantal te verdubbelen. Als een stang bijvoorbeeld drie enden draagt en de ander maar twee (of minder), dan spreken we van een onregelmatige zesender.

Een bok met twee enden aan een stang en daarnaast een spies, wordt een onregelmatige gaffel genoemd. We zullen geweien zien, waarbij de stangen haast tegen elkaar gegroeid zijn, enggesteld zoals men dat noemt, naast geweien, waarbij de stangen rechttoe rechtaan schuin naar boven gesteld zijn in een soort V-vorm, terwijl weer bij andere de stangen evenwijdig, maar met enige afstand, zijn geplaatst.

Het heeft weinig zin al deze geweivormen in categorieën te gaan onderbrengen, al is er natuurlijk geen enkel bezwaar om in voorkomende gevallen te spreken

van een bok met een liervormig of met een evenwijdig gewei. Soortgelijke variaties treden ook op bij de verschillende onderdelen als parels, rozen en uiteinden. Er zijn geweien die bedekt zijn met fijne, kleine parels, maar ook geweien met veel minder, maar grove, krachtige parels. Andere bokken hebben daarentegen geen parels, maar enkele groeven in de stangen, terwijl ze verder nagenoeg glad zijn. Sommige geweien tonen rozen, die als een centimeterbrede krans rondom de onderzijde van de stang liggen en daar een duidelijke hoek mee vormen, deze noemt men krans- of bandroos, terwijl bij andere geweien de stangen onderin geleidelijk (zonder hoek) in de roos overgaan, waarbij de roos meestal wat afhangt, die dan dakroos genoemd wordt.

Hierbij dient nog te worden opgemerkt, dat de echte dakroos geen teken van ouderdom is, maar een overgeërfde eigenschap, die ook op jongere leeftijd, zij het in een bescheiden vorm, aanwezig is. De zgn. onechte dakroos is een kransroos, waarbij door het op latere leeftijd steeds korter worden van de rozenstok en soms door plaatsgebrek, de rozen naar buiten af gaan hellen, maar in feite kransroos blijven. We zien bokken met korte, dikke, meestal minder spitse enden, terwijl andere bokken lange enden tonen, die soms zeer scherp zijn.

Al deze verschillen komen voort uit erfelijke eigenschappen; bepaalde types zien we dan ook in een bepaald jachtveld regelmatig voorkomen. Het bouwschema van het gewei is zeer zeker erfelijk vastgelegd, daarover is men het wel eens. Maar in hoeverre het bouwschema ieder jaar opnieuw gerealiseerd wordt, hangt van heel andere factoren af dan van de erfelijkheid. Of een bok met goede aanleg een sterk gewei op zal zetten hangt in grote mate af van de levensomstandigheden, waaronder hij leven moet.

De bekende Hongaarse bioloog en reewildkenner Dr. A. Szederjei komt in zijn boek 'Geheimnis des Weltrekordes – Das Reh' tot de volgende opstelling van factoren, die van invloed zijn op de kwaliteit van het reewild (en het gewei):

1. Erfelijkheid	20%
2. Dichtheid van de stand (reedichtheid)	10%
3. Geslachtsverhouding	10%
4. Leeftijdsopbouw (inclusief mogelijkheid tot oud worden)	10%
5. Rust in het jachtveld	8%
6. Voeding	25%
7. Terrein (grootte en dekking)	10%
8. Gesteldheid van de bodem	3%
9. Weer	4%

Dit schema is opgesteld naar Hongaarse verhoudingen. Het is de vraag of deze getallen zonder meer in Nederland van toepassing zijn. Rust in een Hongaars veld, zeker in de tijd toen dit schema werd opgesteld, was een zeker gegeven (weinig verkeer, weinig recreatie). In Nederland met zijn grote bevolkingsdichtheid en zijn enorm gestegen recreatiedruk, die zich vooral manifesteert in de betrekkelijk kleine gebieden, die geschikt zijn voor reewild, is rust een sterk wisselende, erg onzekere factor. Waar rust heerst, zal dit op de conditie van het reewild van grote betekenis zijn.

Hetzelfde kan gezegd worden van voeding, in Hongarije met vrij conservatieve landbouw- (en bosbouw-)methoden een vast gegeven. Door de moderne, intensieve landbouw in Nederland ontstaan er grote verschillen in voedselaanbod gedurende bepaalde perioden van het jaar. In de Achterhoek bijvoorbeeld werd vroeger veel rogge gezaaid, die in de wintermaanden veel reeën trok. De rogge werd altijd gevolgd door de knollen, die in de herfstmaanden de tafel voor de reeën gedekt hielden. Nu is er geen rogge- en geen knollenakker meer, dus weinig voedselaanbod in de slechte tijd, wat ongetwijfeld grote invloed heeft op de conditie van het reewild.

Het is niet de bedoeling in dit hoofdstuk dieper op deze belangrijke materie in te gaan. Het was slechts de bedoeling erop te wijzen, dat naast de erfelijkheid een aantal andere, van het milieu afhankelijke, omstandigheden een grote rol spelen bij de ontwikkeling van het ree, dus ook van zijn gewei. De oude mening, dat men aan het gewei van een bok zijn verervingskwaliteit kan aflezen, is onjuist. Men kan hoogstens zien of hij in zijn jeugd een uitgebalanceerde voeding heeft genoten.

In het nummer van 5 februari 1959 van Schweizer Jäger schreef de Nederlander

S. J. Blaupot ten Cate reeds een artikel over de erfelijkheid bij reewild. Hij begint met de uitspraak dat jagers, die over reewildverbetering (Aufartung) spreken, zonder iets te weten over hoe het gewei zich vererft, zijn als blinden die over kleur praten. In zijn betoog komt naar voren, dat in het verleden de rol van de geit door de jager altijd is ondergewaardeerd en dat dat op wetenschappelijke gronden verworpen moet worden.

In het algemeen zal gezegd moeten worden, dat (zie daarvoor ook de aanhaling van Szederjei op pag. 39) de erfelijkheid een constante factor is. Gezien vanuit de individuele ontwikkeling van het ree kan een verbetering van de kwaliteit (hoger gewicht, minder ziekte, verharing op het juiste moment, goede gezonde nakomelingen van hoog geboortegewicht, lage kalversterfte, betere geweien) alleen verwacht worden uit verbeteringen van biotoop enz., kortom uit de punten 2 t/m 9 van Szederjei.

Men zou zelfs kunnen betogen, dat de rol van de geit belangrijker is dan die van de bok (beide leveren hun constant deel in de erfelijkheid) en wel doordat zij het is die het embryo in haar lijf tot ontwikkeling brengt, zij het is die het jonggeboren kalf in de eerste weken met moedermelk voedt en die het kalf het eerste levensjaar begeleidt en leert op eigen benen te staan. Na een paring is de invloed van een bok ten einde. Naast haar genetische invloed begint de verdere taak van de geit al in december als de vrucht tot ontwikkeling komt. Gezonde sterke moederdieren zijn dus nog belangrijker dan een sterke bok.

We mogen stellen, en dat moet tot gerustheid stemmen, dat de erfelijke aanleg bij het reewild in het algemeen goed is, maar dat door het milieu (voeding, rust etc.) deze aanleg lang niet altijd ten volle gerealiseerd wordt. Proeven, o.a. door Dr. Vogt in het rasterrevier Schneeberg en door de hertog Von Bayern in Stiermarken genomen, hebben duidelijk de grote rol van voeding etc. bewezen.

Ook in ons land beschikken we over een goed voorbeeld van de invloed van het leefklimaat op de geweivorming. In de veertiger en vijftiger jaren werden grote gebieden in de N.O. Polder en later ook in de Flevopolders toegankelijk voor het reewild. De omgeving – Overijssel en de Veluwe – heeft in twintig jaar tijds voor een flinke normale Nederlandse reewildpopulatie in die polder gezorgd. In de gebieden van herkomst was de kwaliteit, ook van de geweien, voor Nederlandse begrippen matig, zeker niet aan ∞ hoge kant. In de nieuwe gebieden hebben zich, vooral als gevolg van rust en veel goed voedsel, reewildpopulaties ontwikkeld die nu, na enkele reewildgeneraties, kwalitatief veruit aan de top staan.

Hierbij gaat het niet om een enkele uitschieter, maar om een doorsneekwaliteit, die nergens in Nederland zó wordt aangetroffen. De erfelijke mogelijkheden worden dus hier door een goed biotoop tot ontwikkeling gebracht. Als de levensomstandigheden in die nieuwe gebieden slechter zouden worden, o.a. door

het in cultuur brengen van thans nog zeer ruige gebieden, door verdergaande verkaveling, door groeiend verkeer en onrust, door een groeiende stand, dan valt te vrezen dat de kwaliteit weer daalt.

Je ziet er op je oude dag zó in het begin van de zomer wel wat verformfaaid uit.

Gaffel. In de oorzak. In de opbouwperiode, als het gewei nog in de bast zit, kan een

Abnormale geweevormen

Als men honderd geweien aan een wand aandachtig bekijkt, zal men zien, dat ze in de meeste gevallen nauwelijks op elkaar lijken, al zal een kenner in een aantal exemplaren wel enige verwantschap (erfelijkheid?) zien. Sommige geweien zullen zelfs zoveel van het normale opbouwpatroon afwijken, dat men ze als abnormaal kan beschouwen. Deze bevinding geldt bij reewildgeweien in veel sterkere mate dan bij de geweien van andere herstensoorten. Bij edel- en damherten vinden we ook wel afwijkingen, maar als gemiddelde zijn ze stabiel in de geweevorming dan reeën. Waaruit ontstaan deze afwijkingen bij het reewild?

We moeten vooropstellen, dat in een aantal gevallen een redelijke verklaring onmogelijk is. Een goed voorbeeld hiervan is de bok Piet, die uitvoerig beschreven werd in de Nederlandse Jager van 25 februari 1981. In het kort komt het hierop neer, dat Piet in 1978 een sterke zesender was van omstreeks 3 jaar met gelijkvormige, dikke stangen van ongeveer 23 centimeter en einden van 6 cm. In 1979 daarentegen was Piet een nare spitser (stangenlengte ongeveer 21 cm). In 1980 vervolgens droeg Piet weer een sterk gewei met stangenlengte van 22,5 cm en een geweigewicht van ± 353 gram, zoals na het verongelukken van de bok door de keurmeesters werd vastgesteld.

Doordat het hier om een gemerkte bok ging, kon men de ontwikkeling van jaar tot jaar goed volgen. De jachtgerechtigde vroeg zich terecht af wat de oorzaak van deze abnormale geweevorming is geweest. Hij meent het te moeten zoeken in de strenge winter van 1978 op 1979. Dit is natuurlijk mogelijk, maar de oorzaak kan ook worden gezocht in een ongeval, in een kortstondige ziekte of een lichte aantasting door parasieten (keelhorzel?).

Gaan we nu onze 'abnormale' gevallen eens nauwkeuriger bekijken, dan kunnen we wel enige verschijnselen geordend vastleggen. Allereerst zijn er erfelijke afwijkingen.

In Duitsland zijn hier enkele voorbeelden van, o.a. de bekende tulpgeweien, waarbij niet een normale endenvorming optreedt, maar waarbij de stang zich min of meer ontwikkelt tot een opengaande tulpenbloem. Doordat deze verschijningsvorm, die zelden optreedt, beperkt blijft tot een klein gebied, vermoedt men hier als oorzaak een recessieve erfelijke afwijking. In Nederland is dit bij mijn weten nimmer waargenomen.

Daarnaast bestaan er tijdelijke afwijkingen. In heel veel gevallen zijn ongelukken de oorzaak. In de opbouwperiode, als het gewei nog in de bast zit, kan een

klein ongeval al de oorzaak van een grote afwijking zijn, vooral als dit gebeurt in het begin van de opbouwperiode. De bok loopt, vooral in een schrikreactie, bijvoorbeeld tegen een afzettingsdraad of tegen gaas. Aan het zachte bastgeweetje ontstaat dan vrijwel altijd schade, soms breekt een eind, maar het kan ook zijn dat de stang zelf beschadigd wordt, waardoor echte abnormaliteiten ontstaan. De stang splitst zich en iedere afsplitsing groeit in de bast verder, zelfs zo dat er op één rozenstok twee stangen kunnen komen te staan. Als de beschadiging in een laat stadium ontstaat, kan extra endenvorming het gevolg zijn. Het ergste wat de bok kan overkomen is het feit dat, meestal als gevolg van een aanrijding, er een rozenstok breekt of minstens scheurt, naar achteren of naar de zijkant. Vaak groeit de stang, die dan nog in de bast zit, wel door, waardoor er een werkelijk onnatuurlijke hoofdtop ontstaat met een naast de kop afhanginge stang, pendelstang genoemd. Dit soort beschadigingen van de rozenstok zijn blijvend in tegenstelling met de normale bastbeschadigingen van de stang. In het laatste geval wordt het volgende jaar weer een normale stang opgezet. Een rozenstokbeschadiging is echter onherstelbaar, ook al wordt, na het afwerpen in de herfst, weer een nieuwe stang opgezet. De onnatuurlijke stand van de rozenstok (meestal vergezeld van een beschadiging van het schedeldak) is niet te herstellen. Afschot is in zulke gevallen verantwoord, ook al heeft deze onnatuurlijke geweeivorm geen erfelijke gevolgen.

Ook vorstbeschadigingen zijn bekend. Een enkele maal treedt in zeer strenge winters (met temperaturen van minus 20 °C) een vorstbeschadiging op. Wat er precies gebeurt is niet bekend. Waarschijnlijk is om de een of andere reden de doorstroming van het bloed in het bastgewei of ook in slechts één stang geremd, het niet voldoende doorbloede deel vriest door de abnormale temperatuur af en de verdere ontwikkeling blijft achterwege.

In de Duitse literatuur vindt men enkele aanduidingen, dat in vroeger tijden men het bastgewei opzettelijk beschadigde door het met fijne hagel te beschieten (vogelmest wordt ook ergens vermeld). Deze beschadigingen leidden dan tot extra endenvorming. In Duitse jachtmusea (Erbach, Kranichstein) kan men nog reegeween aantreffen met zeer veel enden. In Erbach moet nog een achtentwintigender hangen, die in 1814 in Beieren geschoten is, waarvan men vermoedt dat dit volkomen abnormale gewei op bovenstaande wijze is ontstaan. Gelukkig komen deze praktijken nu niet meer voor.

Soms ziet men geween, waarbij de stangen de vorm hebben van kurketrekkers of gebogen zijn als de horens van een schaap. De oorzaak ligt dan vermoedelijk

in storingen in het stofwisselingsproces en in hormonale storingen. Een dergelijke storing, die van tijdelijke aard kan zijn, veroorzaakt een onvoldoende kalktoevoer of een vertraging in de verkalking (of verbening) in het reeds gevormde deel van de stang. De verharding blijft dan, meestal tijdelijk, achterwege, waardoor krommingen ontstaan. Hoogst zelden schijnt deze toestand zelfs na het vegen te kunnen bestaan. Men spreekt dan van gummigewei. Meestal verharden ze na het afkoken wel. Schrijver van dit opstel heeft slechts eenmaal in Nederland een dergelijke 'gummibok' in handen gehad.

Zoals bij de gewei-opbouw werd vermeld, wordt deze gereguleerd door enkele onafhankelijk van elkaar werkende hormonen, waarvan de voornaamste, somatotropine, de geweigroei bevordert en het geslachtshormoon testosteron op een bepaald tijdstip, afhankelijk van ontwikkelingen in de teelballen, de verdere groei van de bast afremt. Indien in deze huishouding storingen optreden, kan dit bij de geweivorming fatale gevolgen hebben.

Allereerst is het mogelijk, dat er bij het enkele maanden oude bokkalf geen rozenstokvorming plaatsvindt en dat het schedeltje volkomen glad blijft. De oorzaak is dan in de regel het ontbreken of gebrekkige ontwikkeling of beschadiging van de teelballen.

In een later leeftijdsstadium kan beschadiging van de teelballen tot een zeer ongewenste ontwikkeling leiden. Door het ontbreken van testosteron blijft de somatotropine doorwerken, waardoor de laatste fase van de gewei-opbouw niet wordt afgesloten. De bloedvaten sterven niet af en de parels groeien in de bast door, waardoor het pruikvormige beeld ontstaat. De stangen zelf groeien niet meer maar het gewei wordt niet geveegd.

Bokken die in een raster gehouden worden en die men vanwege hun agressiviteit gekastreerd heeft, kunnen dezelfde ontwikkeling tonen. Deze ontwikkeling, ook in het veld, kan soms enkele jaren duren. Het abnormale gewei wordt in de regel niet afgeworpen. Meestal eindigen deze gevallen met een ziekteproces, dat uiteindelijk tot de dood van de bok leidt. Er ontstaan namelijk ontstekingshaarden in het bastgewei, soms veroorzaakt door maden uit door insecten gelegde eieren. Als de bok niet afgeschoten wordt, sterft hij meestal door infectie of uitputting. Vaak is hij dan al blind.

Men heeft op dit gebied allerlei proeven genomen, o.a. door bepaalde hormonen toe te dienen en men slaagde er op deze wijze in de pruikvorming te stoppen, waarna vaak het gewei alsnog geveegd en later afgeworpen werd. Het daaropvolgende gewei werd echter weer een pruikgewei, tenzij de hormoonbehandeling werd voortgezet.

Door dezelfde oorzaak, storing in de hormoonhuishouding, ontstaan een enkele

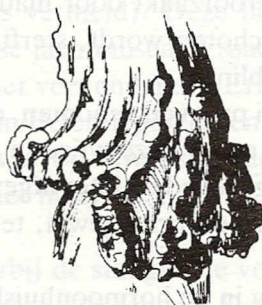
maal rozenstokjes of, nog zeldzamer, geweitjes op de schedels van vrouwelijk reewild. Meestal vindt dit plaats op zeer oude leeftijd. Het blijft in de meeste gevallen beperkt tot de vorming van een begin van rozenstokken. Soms, als grote uitzondering, verschijnen er kleine stangetjes, die dan in de meeste gevallen ook nog in de bast blijven. Hierbij werd vastgesteld, dat een dergelijke geit nog wel degelijk vruchtbaar bleef en een kalf ter wereld bracht.

Op 24 mei 1974 schoot Major Peter Bailey in Hampshire in Zuid-Engeland een kapitale bok met een bruto geweigewicht van 1113 gram, dus meer dan 1,1 kilo! Die bok is o.a. te zien geweest op de jubileumshow van de Vereniging 'Het Reewild' in mei 1976 te Vorden en behaalde daar ruim 240 punten. Opvallend bij deze bok waren de schedelverdikkingen rondom de rozenstokken. Op grond hiervan besloot een internationale CIC-jury tijdens de keuring, voorafgaande aan de Wereldjachttentoonstelling in Plovdiv (Bulgarije), die gehouden werd in juni en juli 1981, met algemene stemmen deze record-trofee niet als zodanig te erkennen. Men vond deze trofee abnormaal ontwikkeld en op grond daarvan werd zelfs niet tot officiële beoordeling overgegaan.

Men moet dit echter toch wel als een merkwaardige beslissing zien. De 'waardering' van een gewei is een zuiver menselijke afspraak met kunstmatige normen, die ook anders hadden kunnen zijn. Voldoet een gewei dan niet aan de gemaakte afspraak, dan zegt men 'abnormaal'.

Het is jammer dat destijds de bok direct na het schieten niet aan een nader onderzoek is onderworpen. Wellicht was de oorzaak van de ontwikkeling te achterhalen geweest. Het geval stond namelijk niet op zichzelf. Een soortgelijke bok, wat afmetingen en afwijking betreft, werd kort daarop in dezelfde omgeving gevonden. Daar van deze bok slechts de kop is aangetroffen, is nog minder duidelijk wat de oorzaak is van deze 'abnormale' schedelvorming. Recentelijk kent ook Zweden een dergelijk gewei. In ieder geval was het buitgemaakte gewei van P. Bailey in mei normaal geveegd.

Een gewei met een dergelijke omvang is nooit eerder in de literatuur beschreven en daarom blijft deze bok het vermelden waard, ook al is zijn trofee niet als wereldrecord erkend.

Wanneer draagt de bok zijn beste gewei?

Over dit onderwerp wordt in jagerskringen veel gesproken en de meningen zijn sterk verdeeld. Dit kan ook niet anders, omdat de praktijk bewijst, dat er nogal verschillen bestaan tussen de individuele bokken. Het kan zeer wel voorkomen, dat reeds op jonge leeftijd (2 jaar) grote geweien worden gevormd. Ik heb wel eens een gewei in handen gehad van een tweejarige bok (leeftijd stond met zekerheid vast), die gekeurd volgens de zo juist besproken normen in aanmerking kon komen voor een gouden medaille. Op de regionale tentoonstelling Oost-Brabant hing enkele jaren geleden een jaarling, die iedereen op het eerste gezicht voor een driejarige zesender hield. Daarentegen lopen er vierjarige bokken rond met een armzalig gewei, dat meer op dat van een jaarling lijkt. De eerderevermelde bok Piet was daarvan een markant voorbeeld.

Toch zijn er, vooral dank zij het reewildonderzoek dat door de Hertog van Beieren en zijn medewerkers werd verricht, wel enkele feiten vastgelegd. In het kort komt het erop neer, dat het gemiddelde hoogtepunt van de gewei-ontwikkeling bij reewild tussen de vier en zes jaar ligt. Afschotgewoonten hebben op dit gemiddelde enige invloed, d.w.z. als bokken met een slechte gewei-ontwikkeling jong geschoten worden, zal het gemiddelde culminatiepunt bij wat oudere leeftijd liggen dan in gevallen, waarin minder selectief afgeschoten wordt.

Het gaat hier om gemiddelden, want ook is gebleken (invloed van erfelijke factoren?), dat er nogal wat verschillen kunnen zijn tussen vroegrijpe bokken, die met drie of vier jaar hun culminatiepunt al bereiken, en bokken, die langzaam tot rijpheid komen en die hun culminatiepunt pas bij zes jaar bereiken. We mogen aannemen, dat de resultaten van de uitvoerige en kostbare onderzoeken, die jaren in beslag hebben genomen, zonder grote verschillen ook voor Nederlands reewild van toepassing zijn.

De kwaliteit van reebokgeweien kan van jaar tot jaar grote verschillen vertonen. Uiteraard hebben strenge winters invloed op de ontwikkeling van het gewei, maar de hoeveelheid en de kwaliteit van het voedsel schijnt van grotere invloed te zijn op de opbouw van het gewei.

Ook werden verbanden ontdekt tussen het geboortjaar van de bokken en de ontwikkeling van deze dieren. Reebokken uit het jaar 1965 bleken armzalige dieren te zijn, terwijl kalveren, die in 1980 waren geboren, tot zeer sterke dieren uitgroeiden.

Wanneer de reekalveren in de eerste jaren van hun bestaan een slechte ontwikkeling doormaken, wordt dit op latere leeftijd nooit meer ingehaald. Kalveren, die in hun jeugd in groei achterbleven, groeiden later nooit meer uit tot forse reeën. Dit geldt ook voor geitkalveren en alleen gezonde, goed ontwikkelde dieren zullen een sterk moederdier worden.

Terugkerend naar de ontwikkeling van de reebokken en hun gewei mag dan uiteindelijk de stelling van de Vereniging 'Het Reewild', dat gezonde, echte zesenders gespaard dienen te worden totdat ze ten minste vijf jaar oud zijn, wel als gerechtvaardigd worden beschouwd. In individuele gevallen zal er wel eens een vierjarige zesender als foutief afschot worden aangemerkt, terwijl deze bok zijn hoogtepunt al bereikt had, maar dit is noch door de schutter en zeker niet door de keurmeester met zekerheid vast te stellen.

Het doel van de regionale shows en de daaraan verbonden keuringen is beslist niet het vellen van een oordeel (vonnis) over de individuele jager. Het gaat er uitsluitend om de *gemiddelde* kwaliteit van ons reewild omhoog te brengen en op een bepaald peil te handhaven. Wanneer men de shows en keuringen in dit licht wil aanvaarden, zal men moeten toegeven, dat de gemiddelde kwaliteit in de laatste jaren, sinds ± 1965 , erop vooruit is gegaan.

Enkele cijfers, die weliswaar wetenschappelijk van geen betekenis zijn, maar die toch een zekere praktische waarde hebben, wijzen duidelijk in die richting. Bij de Vereniging 'Het Reewild' heeft men een overzicht opgesteld van de resultaten van de landelijke show, die om de drie jaar in Vorden wordt gehouden en waarbij de geweien beoordeeld worden aan de hand van het eerder vermelde C.I.C.-beoordelingsformulier. Men is bij deze opstelling uitgegaan van de beste 25 geweien van iedere show en men heeft per show van die beste 25 geweien het gemiddelde berekend met het volgende resultaat:

Show 1957	106.7
1960	102.1
1963	107.3
1966	109.6
1969	105.-
1972	103.1
1976	107.3
1979	114.-

In ieder geval is duidelijk te zien, dat in 1972 een dieptepunt bereikt was. Ondanks twintig jaar voorlichting van de Vereniging 'Het Reewild' was er nog steeds geen sprake van een kwaliteitsverbetering.

Na de show in 1972 heeft de vereniging andere, moderne aanbevelingen opgesteld met betrekking tot het afschot. Men heeft de nadruk gelegd op een versterkt afschot in de jaarlingklasse, met de aanbeveling ten minste 50% van het toegestane afschot te realiseren in de jaarlingklasse en alle echte zesenders beneden de vijf jaar te sparen. In ieder geval hebben deze aanbevelingen er mede toe geleid, dat de gemiddelde kwaliteit steeg. Dit is niet alleen uit de cijfers te lezen; aandachtige bezoekers van de regionale shows zullen ook, zij het in sommige regio's nog op vrij bescheiden schaal, vooruitgang gezien hebben.

